

Ing. arch. Ľubica Ilkovičová, CSc.

TRADIČNÉ REMESLÁ A TRVALO UDRŽATEĽNÝ ROZVOJ

Úvod

Podľa zákona akcie a reakcie aj aktivity ľudí vyvolávajú reakciu prostredia. Pri ľudskej činnosti netolerantnej a agresívnej je prirodzená defenzíva zo strany prostredia neúčinná. Prioritou vyspejšej spoločnosti je snaha o priblíženie sa k ideálnej forme života. Dnes je to snaha o trvalo udržateľný rozvoj, o kultúmu udržateľnosť. Trvalá udržateľnosť znamená vylepšovanie kvality života v rámci únosnosti ekosystémov a má zmysel jedine vo vzťahu k človeku. V rámci problematiky ide o cielené snahy aj v zmene správania sa ľudí a ich prístupu k prostrediu.

Vidiek a remeslá

Na vidieku malo výsostné postavenie polnohospodárstvo - ako zdroj obživy a pracovných príležitostí. Vo väzbe na polnohospodárstvo rozvíja sa aj remeselná výroba. Remeslo vykonáva takmer každý hospodár a až jeho oddelením od polnohospodárstva v období medzi 9. a 12. storočím vzniká rozvoj remeselnej výroby a jej prerod na priemyselnú nastal v 18. - 19. storočí, v období technickej revolúcie. Tak ako narastal význam remeselnej výroby mení sa jej vzťah k bývaniu. Úzka späťosť s bývaním bola práve na vidieku. Postupným rozvojom, zdokonalovaním v zručnosti a technike výroby, zvyšovaním estetickej hodnoty sa remeselná výroba dostáva do miest, kde vznikajú cechy rôznych remesiel. Hojné zastúpenie zostáva však aj na vidieku, veď takmer každá dedina mala svojho kováča, velké zastúpenie mali aj hmčiari, keramikári, stolári, tesári... Čo teda ovplyvňovalo rozvoj remesiel v konkrétnych lokalitách?¹ Sú to faktory, ktoré môžeme rozdeliť do skupín:

a) **Zdroj surovín** (polnohospodárske aj nepolnohospodárske) – v tomto prípade bola lokalizácia remesla výrazne determinovaná a pokiaľ neboli zdroje vyčerpané môžeme aj dnes na ne nadviazať (spracovanie: dreva, kože, ľanu, ovocia; hmčiarstvo, košíkárstvo)

b) **Tradícia** – dedenie remesla z pokolenia na pokolenie, kde nemôže byť presne definovaná lokalita. Tradícia dediny môže prerásť do tradície lokality.

c) **Potreba obyvateľov** – rozvoj remesiel je ovplyvnený požiadavkami odberateľov výrobkov (výroba potravinárskeho charakteru, úžitkové predmety), ktorých lokalizácia je väčšinou celoplošná.

Pri dnešných snahách o revitalizácii viereckeho priestoru (remeslá môžu tvoriť jednu z jej súčasti) je dôležité uvedomenie si spomínaných faktorov, aby v konkrétnych podmienkach vybrané aktivity našli historickej korene a opodstatnenie pre súčasný rozvoj. Vzhľadom na určujúce prvky pre rozvoj remesiel, akými sú: lokalita, priestorové možnosti, odbyt, turistický ruch, vzniknú viaceré možnosti typologickej formy. Novo etablovaná remeselná výroba môže mať nasledujúcu formu:

- sústredenie výroby v objektoch-solitéroch remeselná výroba v pravom zmysle slova. Bol to dlhodobý proces, keď postupné zdokonalenie technológie výroby aj priestorovo oddelilo remeselníkov do sídiel mestského charakteru,
- výroba v uličke remesiel
- vytvorenie námestia remesiel.

Formovanie jednotlivých objektov závisí od podnikateľa – remeselníka, ktorý si ho podľa vlastného uváženia a možností vybuduje. *Ulička remesiel* vytvorí kompaktný architektonický permanentne žijúci celok, v ktorých môžu byť umiestnené tradičné remeslá, pôvodom z riešenej lokality. *Námestie* - areál, vytvorí komplex architektúry a aktivít, od remesiel cez služby turistom (odbyt) až po kultúru – folklór a voľné prezentácie ľudového umenia. Námestie ako celok môže žiť pri rôznych oslavách, kalendárnych sviatkoch, dňoch kultúry a pod., inak budú v prevádzke jednotlivé aktivity, vždy podľa dopytu.

Charakteristika problému

Vo vzťahu k trvalo udržateľnému rozvoju je dôležitý aspekt ekologickej únosnosti územia, ktorá podľa autorov : Drdoš , Kozová, Zúbeková – 1992, zahŕňa prírodné i človekom pretvorené prostredie opierajúce sa nielen voči vonkajším vplyvom ale aj o ekologickej, kultúrnej významnosti, danú zriedkavou vzácnosťou , ohrozenosťou druhov alebo **kultúrnych pamiatok aj typických pre región** (druhy, spoločenstvá, biotopy ale aj ľudová architektúra a i.) Región východného Slovenska sa môže pochváliť mnohými kultúrno-historickými pamiatkami a prírodnými krásami. Aj napriek tejto devíze je to oblasť s vysokou nezamestnanosťou a s problémami, ktoré sa od tohto javu odvíjajú – vyľudňovanie niektorých dedín , pokles životnej úrovne a „chátranie“ kultúrneho prostredia. V tejto súvislosti sú vitané aktivity odborníkov rôznych zameraní (od ekonómov až po ochrancov a tvorcov životného prostredia) , ktorí sa dnes anga-ujú v projektoch zachovania trvalo udržateľného rozvoja. Cieľom trvalo udržateľného rozvoja je harmonická forma existencie v oblasti sociálnej, ekonomickej a ekologickej, s predpokladom dynamických kvantitatívnych a kvalitatívnych zmien.² Dosiahnuť ich môžeme rôznymi nástrojmi determinovanými lokálnymi faktormi. Pre architekta, tvorca prostredia a priestoru je podstatné nájsť možnosti a spôsoby priestorovej transformácie princípov kultúrnej udržateľnosti. Obnova, reštrukturalizácia, revitalizácia etablované v nedávnej minulosti sa v súčasnosti dostali do polohy prostredkov trvalo udržateľného rozvoja, ktorý má širší a hlbší prostredovo – priestorový záber.

Mesto Kežmarok rozhodne patrí k perlám Východného Slovenska, ktoré je bohaté na pamätičnosť a je zaujímavé svojou polohou na úpätí Vysokých Tatier. Tieto dva fenomény sa doslova ponúkajú „zneužiť“ v kladnom zmysle slova pre realizáciu programu trvalo udržateľného rozvoja. Spoločnosť sa nachádza vo fáze hľadania možností revitalizácie prostredia a vhodných metód pre kultúrny udržateľný rozvoj (rozvoj permakultúr). Aktivizovanie lokality je zamerané na ozivenie územia so všetkými súčasťami – výroba , práca , kultúra, bývanie rekreácia, ktoré zapadajú do článkov reťazca obnovy

ekologickej stability vidieka. Pre spomínané mesto a blízke okolie sa hľadajú určité aktivity, ako prostriedky spomínaného ozivenia. Formovanie našich názorov ovplyvnilo EL'RO – Európske ľudové remeslo, akcia ktorá inšpirovala k vytvoreniu konceptu priestoru pre netradičnú akciu nadregionálneho významu. S myšlienkom sa zaoberali aj študenti Fakulty architektúry, ktorých nezažadený pohľad pomohol transformovať nápady vychádzajúce z rôznych zdrojov...

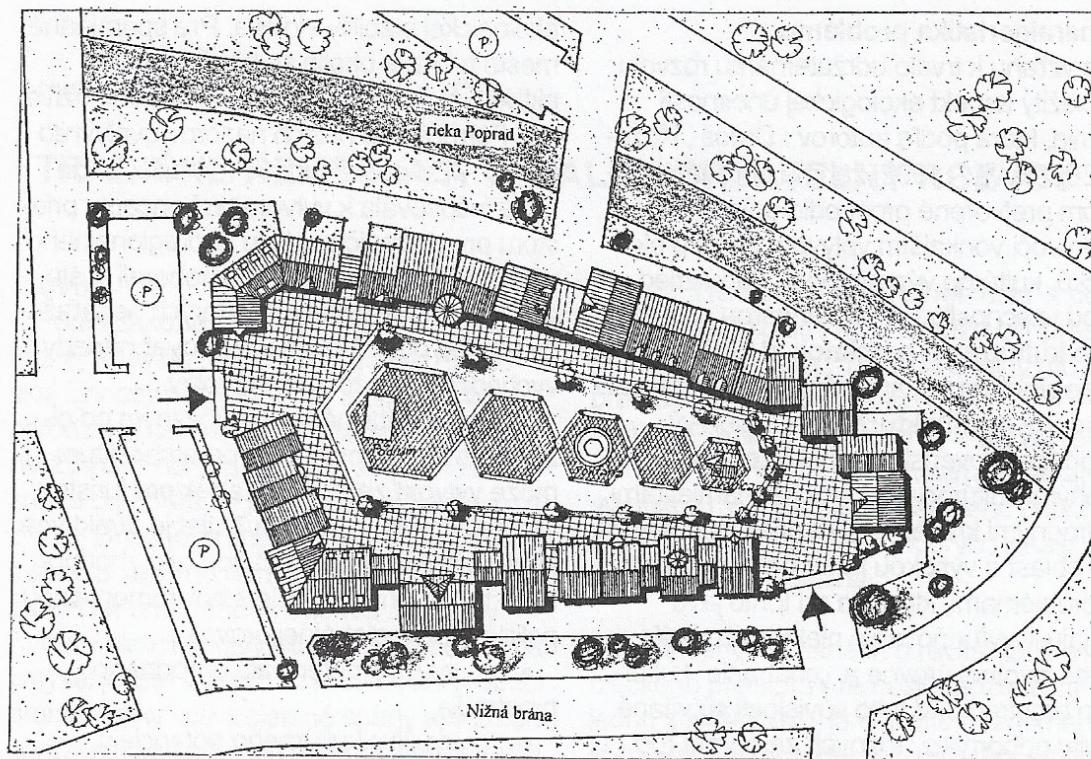
Spojenie tradičného so súčasným dizajnu drobných prvkov až po architektúru môže vytvoriť zaujímavý ľahák pre turistov, vedľ prostredie Vysokých Tatier je atraktívna kulisa pre ozivenie aktivít. Ide tu o zhodnotenie fenoménu v súlade s environmentálnou politikou na regionálnej úrovni:

- využitie potenciálu prírodného prostredia
- využitie kultúrneho potenciálu
- využitie historického potenciálu
- využitie ekonomickejho potenciálu, s dopadom na revitalizáciu územia aktivitami, ktoré tu majú pôvod. Posilnenie slabšie rozvinutých oblastí je nutné pre vyvážený , proporčný rozvoj a stabilitu územia, čo je v súlade s koncepciou územného rozvoja Slovenska. Potrebný je miestny – regionálny prístup, čím sa problémy neprenášajú na širšie okolie. Na základe individuálneho prístupu sa vymedzí funkčný a priestorový rámc oživenia. Podľa parciálnych podmienok a zachovania identity lokality sa špecifikujú limity rozvoja. Samozrejme, že sa pri širokom zábere revitalizácie môžu prejaviť chyby, ale tu je prezieravé ich predpokladať a snažiť sa následne o ich prijateľný dopad na kvalitu prostredia.^{3,4}

Projekt EL'RO

V súvislosti s trvalou udržateľným rozvojom vznikli mnohé podnetné myšlienky a úvahy inšpirované minulosťou . „Kde niet poznania minulosti , nemôže byť ani vízia budúcnosti“, táto pekná myšlienka L.A. Sabatiera vychádza z úcty k histórii, ktorá je učebnicou so skúsenosťami pre súčasnosť i budúcnosť a ovplyvnila zároveň aj libretto projektu EL'RO.

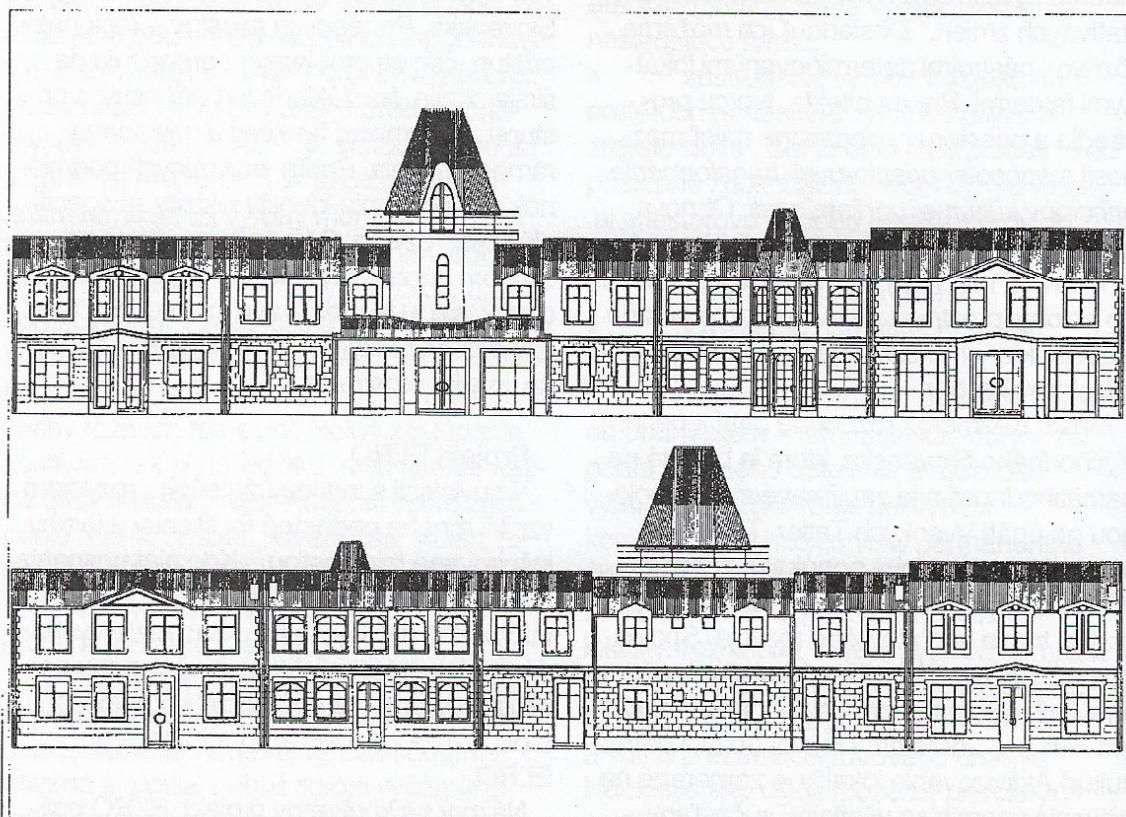
Názory na konkrétny projekt EL'RO boli diferencované , hlavne z hľadiska priestorovej prezentácie. Po sumarizácii poznatkov

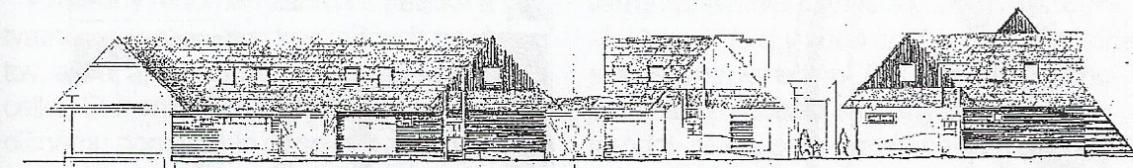
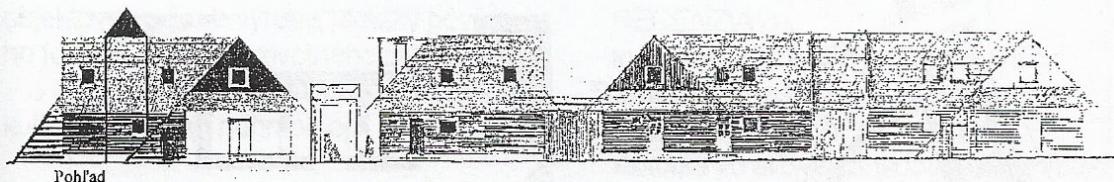
Obr. 1a Situácia navrhovaného námestia remesiel s vnútrom priestorom na prezentáciu

sme vytvorili tri varianty, ani nie riešenia, ale skôr prístupov k danému problému .Prvý by sa dal charakterizovať ako **reminiscencie mestského spôsobu života**, remeslo je chápané ako doména mesta , v ktorom sa

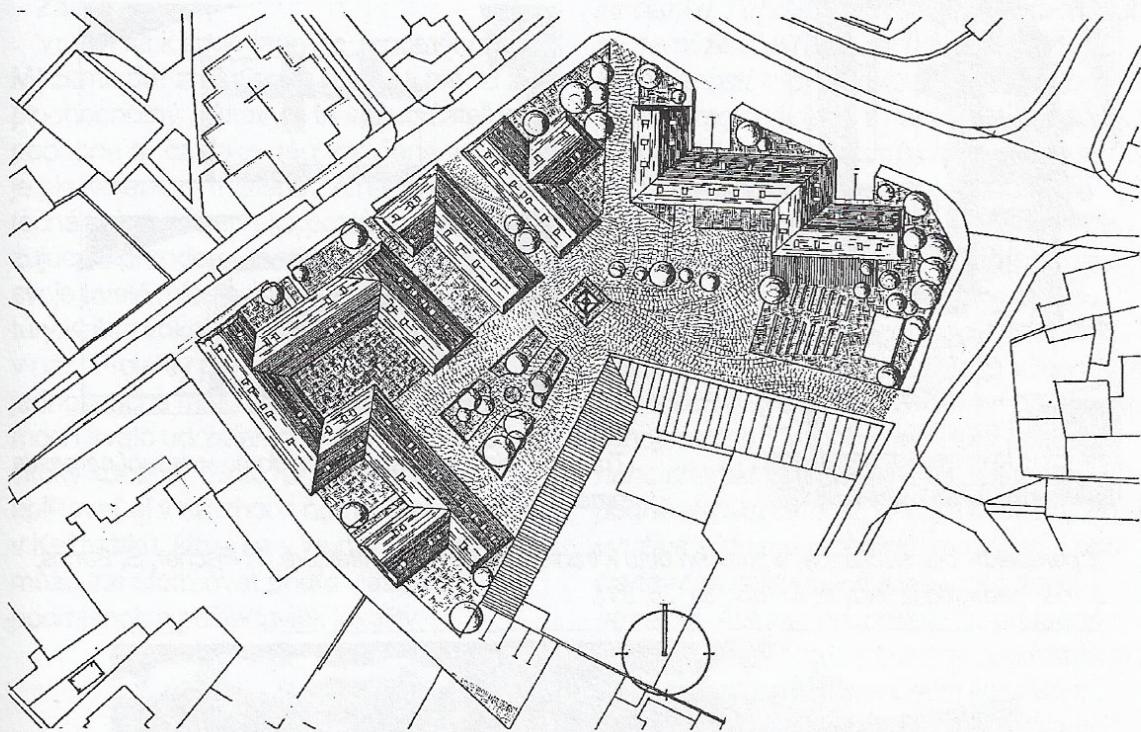
rozvíja oddeľene od polnohospodárskej výroby už od 9. storočia. Preto sa v projekte Námestia remesiel transformuje mestská štruktúra a remeslo ako výsada zručných majstrov z rôznych cechov. Charakter

Obr. 1b Pokus o transformáciu meštianskej architektúry v pohľadoch na námestie remesiel.
M. Ladzianska, 4. roč., pedagóg Ing. arch. L. Ikovičová

Pohľad na novodobý „skansen remesiel“. M. Sabo, 3. roč., pedagóg Ing. arch. L. Ilkovičová

Obr. 2a, 2b Usporiadanie objektov vytvára štruktúru vernakulárneho charakteru.

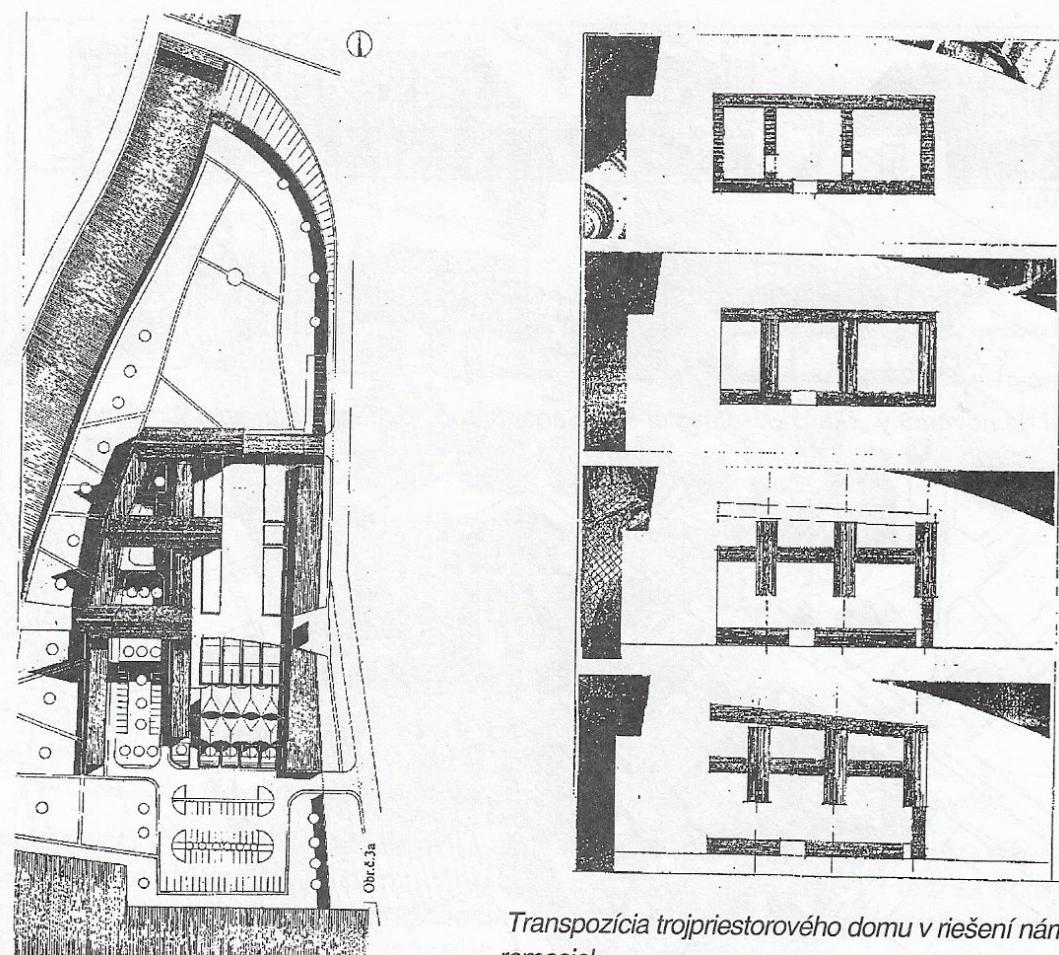
meštianskych domov bol jednosmerným inšpirátorom v architektonickom riešení (obr. 1a, 1b). Jednoznačná **inšpirácia dedinou** a spôsobom života na dedine vyžaruje z druhého projektu. Tu je remeslo prezentované ako súčasť činnosti poľnohospodárov, ktorí si prevádzkali remeselnú činnosť priamo vo svojich príbytkoch. Tradičné riešenia v duchu ľudovej architektúry s aplikovaním jej prvkov, ale aj ich modifikovaním na súčasné podmienky vytvárajú prostredie pre novodobých majstrov ľudového remesla v interéri a exteriéri obohatenom o typickú zvonici a trhový priestor (obr. 2a, 2b). Tretí projekt je filozoficky najvyzretejší, mohli by sme ho definovať ako **stretnutie minulosti s prítomnosťou**. Štruktúru námestia vytvára transformovaný trojpriestorový rodinný dom, ako symbol minulosti, vychádzajúci

z ľudovej architektúry. Magické číslo 3 náchádzame aj v sklbení troch funkcií prezentovaných na námestí remesiel – **výroba výrobkov, predaj výrobkov ľudových remeselníkov a poznávanie ľudovej kultúry**. Prezentácia činnosti ľudových umelcov vychádza tiež z „trojvázby“ – nápad maistra, remeselné zhotovenie a predaj výrobku.

Filozofia návrhu námestia využíva tri feny:

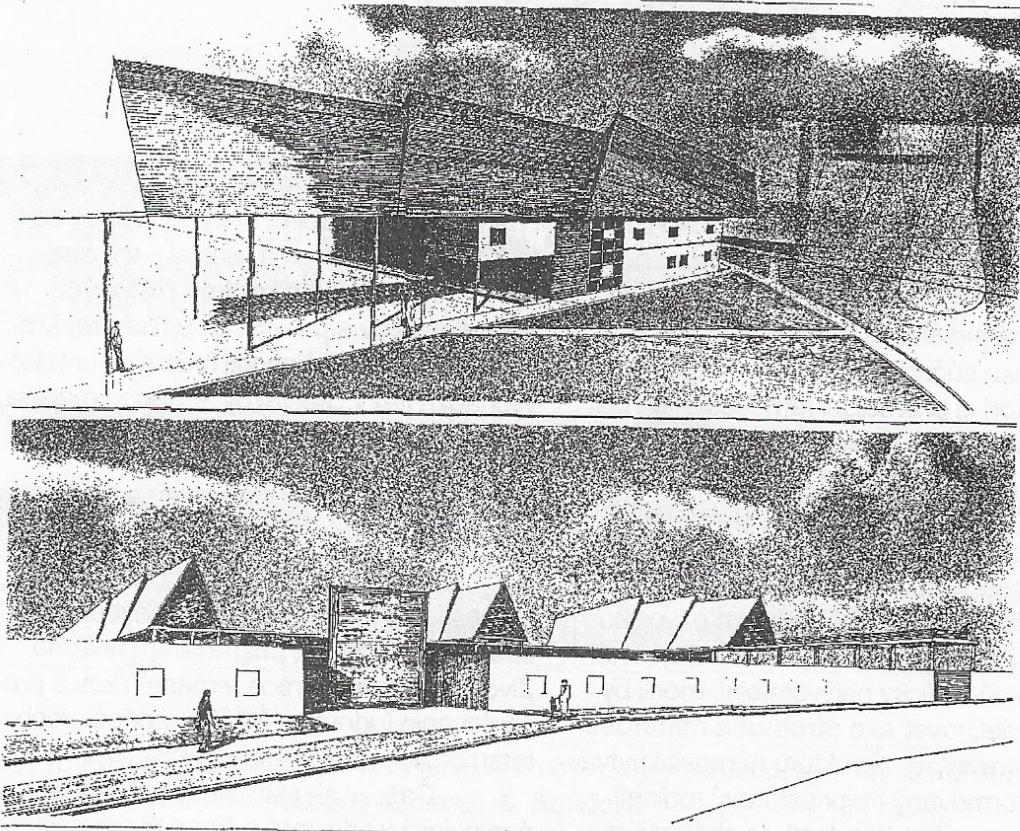
- **Život** – symbolizuje ho samotné námestie, charakterizované pohybom, stretávaním sa ľudí, poznávaním nového. Život predstavuje práca remeselníkov a prezentovanie ľudového folklóru v priestoroch tomu určených (nie náhodných).

- **Čas** – ako stretnutie prítomnosti a minulosti v priestore a činnosti (charakter

Transpozícia trojpriestorového domu v riešení námestia remesiel

Z perspektív cítiť súčasnosť a zároveň úctu k tradičnej ľudovej architektúre, T. Fischer, S. Bartoš, 3. roč., pedagóg L. Ilkovičová (obr. 3a, 3b, 3c).

objektov a spôsob výroby, ukážky pôvodného folklóru, tradícií a životného štýlu).

- Krása – ako trvalá hodnota ľudovej kultúry, hmotnej i nehmotnej.

Posledný fenomén zahŕňa estetické a výtvarné hodnoty nielen konkrétnych produktov, ale aj architektúry a prostredia ako celku. Skúbenie modemej doby a úcty k tradičnému dopomohlo dospieť k zaujímavému architektonickému riešeniu (obr. 3a, 3b, 3c).

Záver

Vrátim sa k spomínaným fenoménom. Môžeme dať znamienka rovnosti medzi život plnohodnotný, zdravý a trvalú udržateľnosť, podobne aj čas ako neohraničená veličina je ekvivalentom trvalého. A nakoniec, skutočná krása (nielen ako pozlátka) harmonizujúca s prírodou má predpoklad nájsť svoje trvalé miesto v systéme permakultúry. Krása vôkol nás ovplyvňuje aj krásu v nás. Projekty pre EL'RO a īm podobné jednoznačne majú opodstatnenie v programoch trvalo udržateľného rozvoja pre ich široký kontext. Tento fakt bolo snahou aplikovať aj v návrhoch námestia remesiel v Kežmarku, ktoré sa v inom kúte Slovenska môžu transformovať podľa vlastných podmienok a požiadaviek lokality.

LITERATÚRA

1. Michalides, P. : Výtvarná kultúra výroby, SPN Bratislava, 1984
2. Demo, M.- Bielek, P. – Hronec, J.: Trvalo udržateľný rozvoj, Nitra – Bratislava 1999, ISBN 80-7-137-611-6
3. Kováčová, B. – a kol. SAŽP – CUR Banská Bystrica : Obnova mikroregiónu Kľakovská dolina In: Enviromagazín roč. 6/2001, str.26-27, ISSN 1335-1877
4. Viličovič, K.: Trvalo udržataľný rozvoj v SR. In: Enviromagazín roč. 4/1999, str.7 a 9, ISSN 1335-1877
5. Nagy, E.: Manuál ekologickej výstavby, Permakultúra (CS), 1999, ISBN 80-967972-0-4

RECENZIA

Ing. arch. Ľubica Ilkovičová, CSc.:
Tradičné remeslá a trvalo udržateľný rozvoj

Autorka vo svojom príspevku prezentuje veľmi zaujímavú a dnes aktuálnu spoločenskú tému, ktorá v sebe snúbi návraty histórie s dnešnými potrebami. Pre správnosť pochopenia ale i hľadania súčasných vývojových trendov sa neustále vraciame do minulosti, hľadáme žriedla a inšpirácie mnohých javov a súvislostí, na čo upiera pozornosť aj autorka článku. I trhovo správajúca sa spoločnosť sa nemôže obísť bez zachovania identických daností, rešpektovania jedinečného, svojsky regionálneho a najmä slovenského.

Zdroje, tradícia a potreby obyvateľov sú základnými východiskovými faktormi pre rozvoj tohto ktorého remesla s následnosťou rozvíjajúcich sa vzťahov od výroby cez reklamno-predajnú aktivitu, kultúmu osvetu a nezanedbateľný výrazný sociálny aspekt vytvárania pracovných príležitostí v mnohých prípadoch aj pre ľudí so zníženou pracovou schopnosťou. Drobné prevádzky remeselného charakteru chápeme ako modernú podnikateľskú cinnosť, ako renesanciu, ktorá využíva súčasné technické možnosti s podčiarknutím základných rysov pôvodných remesiel. Autorka pripomína, že podobné zábery sú značne ovplyvnené predstavami a hlavne vstupným finančným kapitálom podnikateľa (investora). EL'RO a trvalo udržateľný rozvoj sú pojami dneška. Architekt ako tvorca hodnôt, čo je zdôraznené aj v príspevku, by mal nachádzať možnosti v „duchu udržateľnosti“, využívajúc existujúce danosti v zmysle tvorby polyfunkcie územia, ktoré žije výrobou, bývaním, oddychom a inými aktivitami, akceptujúc pri tom svojráznosť a identitu prostredia. Len vzájomná integrovanosť, v ktorej sa spája minulé s potrebami dneška, je hodnotovým stupňom pri tvorbe nášho životného prostredia.

Autorka predkladá čitateľovi veľmi zaujímavý príspevok, chronologicky zoradený, vhodne doplnený grafickými prácam po-slucháčov FA STU, ktoré boli vypracované pod jej pedagogickým vedením.

Odporučam ho uverejniť v plnom znení spolu s grafickými prílohami.

Doc. Ing. arch. Marína Heliová, PhD